

Nilufar YAKUBOVA,
Urganch davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi
E-mail: niilufar.yakubova@gmail.com

Urganch RANCH texnologiya universiteti dotsenti PhD M.Matquliyeva taqrizi asosida

LEXICALIZATION OF SOME ARABIC IZAFFETIC CONSTRUCTIONS IN THE OLD UZBEK LANGUAGE

Annotation

This article scientifically analyzes the formation, development, and functional features of Arabic loanwords in the old Uzbek language. The introduction of Arabic into the old Uzbek language through Islam, science, and culture, especially its influence on the development of literary language in the 14th-16th centuries, is illuminated. Based on the materials of Alisher Navoi's works, the artistic and stylistic functions, aesthetic and spiritual load of Arabic vocabulary are revealed.

Key words: Old Uzbek language, Arabic borrowings, lexical layer, Islamic culture, phonetic adaptation, semantic change, Sufi terms.

ЛЕКСИКАЛИЗАЦИЯ НЕКОТОРЫХ АРАБСКИХ ИЗАФЕТНЫЕ КОНСТРУКЦИИ В СТАРОУЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

В данной статье научно анализируются формирование, развитие и функциональные особенности арабских заимствований в староузбекском языке. Освещается внедрение арабского языка в старый узбекский язык через исламскую религию, науку и культуру, особенно влияние на развитие литературного языка в XIV-XVI веках. На основе материалов произведений Алишера Навои раскрываются художественно-стилистические функции, эстетическая и духовная нагрузка арабской лексики.

Ключевые слова: Старый узбекский язык, арабские заимствования, лексический пласт, исламская культура, фонетическое совпадение, семантическое изменение, суфийские термины.

ESKI O‘ZBEK TILIDAGI AYRIM ARABCHA IZOFALI BIRIKMALARNING LEKSIKALIZATSIYASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada eski o‘zbek tilida arabiy o‘zlashmalarning shakllanishi, rivoji va funksional xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Arab tilining islom dini, ilm-fan va madaniyat orqali eski o‘zbek tiliga kirib kelishi, ayniqsa XIV–XVI asrlarda adabiy til taraqqiyotiga ko‘rsatgan ta‘sir yoritib beriladi. Alisher Navoiy asarlari materiallari asosida arabiy leksikaning badiiy-uslubiy vazifalari, estetik va ruhiy yuklamasi ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: Eski o‘zbek tili, arabiy o‘zlashmalar, leksik qatlam, islom madaniyati, fonetik moslashuv, semantik o‘zgarish, tasavvufiy terminlar.

Kirish. O‘zbek tilining tarixiy taraqqiyot bosqichlarini, xususan, eski o‘zbek adabiy tilining leksik qatlamini o‘rganish milliy tilshunoslikning ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Zero, til taraqqiyoti boshqa tillar bilan bo‘lgan ko‘p asrlik madaniy, ilmiy va diniy aloqalar jarayonida shakllanadi. Bu jarayonda arab tili bilan o‘zaro ta‘sir alohida o‘rin tutadi.

Arab tilining ichki flektiv (introflektiv) tuzilishga egaligi va turkiy tillarning agglutinativ tabiatga mansubligi ularning o‘zaro munosabatida murakkab struktur-semantik jarayonlarni yuzaga keltirgan. Xususan, arab tiliga xos izofa (qaratqichli birikma) konstruksiyalarining eski o‘zbek tiliga o‘zlashuvi natijasida erkin sintaktik birikmalar leksikalizatsiyalashib, morfologik jihatdan parchalanmaydigan mustaqil birliklarga aylangan. Mazkur hodisaning tizimli ravishda o‘rganilishi til tarixining muhim, ammo yetarlicha chuqur tadqiq etilmagan masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Bugungi globallashuv sharoitida milliy til va ma‘naviy merosni asrash hamda chuqur o‘rganish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘z nutq va ma‘ruzalarida ona tilimizning boy tarixiy ildizlarini o‘rganish, buyuk ajdodlarimiz qoldirgan ilmiy va adabiy merosni chuqur tadqiq etish zarurligini alohida ta‘kidlab kelmog‘da. Xususan, davlat rahbari o‘zbek tilining xalqimiz milliy o‘zligining ajralmas qismi ekanini qayd etib, uning tarixiy qatlamlarini ilmiy asosda o‘rganish va

targ‘ib qilish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri ekanini uqtiradi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, arab tilidan o‘zlashgan izofali birikmalar eski o‘zbek tilida keng qo‘llangan bo‘lsa-da, ularning struktur-semantik transformatsiyasi va leksikalizatsiyalashuv mexanizmi maxsus tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha tizimli o‘rganilmagan. Ayniqsa, ism + artikl + ism tipidagi qurilmalar, zu-, sohib-, ahl- komponentli birikmalar hamda tasniya va ko‘plik shakllarining o‘zbek tilidagi maqomi alohida ilmiy izohni talab etadi.

Tadqiqotning maqsadi – arab tiliga xos izofa konstruksiyalarining eski o‘zbek tiliga o‘zlashish jarayonini, ularning leksikalizatsiyalashuv xususiyatlarini hamda semantik transformatsiyasini aniqlashdan iborat.

Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun arab tilidagi izofa konstruksiyasining grammatik va semantik mohiyatini aniqlash, eski o‘zbek tilida uchraydigan ism + artikl + ism tipidagi birikmalarni tizimlashtirish, zu-, sohib-, ahl- komponentli tarkibli o‘zlashmalarning leksik maqomini belgilash, arab tilidagi tasniya va ko‘plik ko‘rsatkichlarining o‘zbek tilidagi funksional holatini tahlil qilish, predlogli arabiy birikmalarining ravish va modal birlik sifatida leksikalizatsiyalashuvini ko‘rsatish, mumtoz adabiyot namunalari asosida (xususan, Alisher Navoiy va boshqa adiblar asarlari misolida) izofa konstruksiyalarining badiiy va

terminologik funksiyasini ochib berish kabi vazifalar belgilandi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Arabiy izofa konstruksiyalarining struktur xususiyatlari, grammatik tabiati va semantik imkoniyatlari avvalo arab tilshunosligi doirasida o'rganilgan. Xususan, B.M.Grande arab tilining qiyosiy-tarixiy grammatikasini yoritib, izofa munosabatining sintaktik va morfologik asoslarini ilmiy jihatdan izohlagan. Mazkur tadqiqotlar arab tilidagi erkin sintaktik birikmalarning semantik yukini va artikl tizimining rolini tushinishda metodologik tayanch vazifasini bajaradi.

Turkiy tillar, jumladan, eski o'zbek adabiy tili leksikasida arabiy qatlarning shakllanishi masalasi o'zbek tilshunosligida ham keng o'rganilgan. Ayniqsa, Alisher Navoiy asarlari tilini tadqiq etish orqali arabiy va forsiy o'zlashmalarning leksik-semantik xususiyatlari ochib berilgan. Navoiy ijodi, xususan, Muhokamatu-l-lug'atayn asari turkiy tilning leksik boyligini asoslash jarayonida arabiy birliklarning funksional imkoniyatlarini ko'rsatib beradi.

Shu bilan birga, o'zbek tilining tarixiy leksikologiyasi, terminologiyasi va til kontaktlari masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlarda arabcha tarkibli birikmalarning o'zlashish mexanizmi, ularning semantik torayishi yoki kengayishi, leksikalizatsiyalashuv darajasi masalalari turli darajada yoritilgan. Biroq mavjud adabiyotlarda izofa konstruksiyalarining aynan struktur-semantik transformatsiyasi hamda morfologik parchalanmaslik mezonlari tizimli ravishda maxsus obyekt sifatida kam tadqiq etilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot obyekti sifatida eski o'zbek adabiy tilida qo'llangan arabiy izofa konstruksiyalari tanlandi. Namuna sifatida XV–XIX asrlarga oid mumtoz badiiy va tarixiy asarlar, xususan, Alisher Navoiy asarlari hamda boshqa tarixiy manbalar tanlab olindi. Mazkur tadqiqotda arabiy izofa konstruksiyalarining eski o'zbek tilida leksikalizatsiyalashuv jarayonini aniqlash maqsadida aniq metodologik tamoyillar asos qilib olindi. Bu yondashuv arabiy izofa konstruksiyalarining eski o'zbek tilidagi leksikalizatsiyalashuv jarayonini aniq va asosli ravishda yoritish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar. Konets formi

Eski o'zbek tili leksik qatlamining shakllanishida arab tiliga xos bo'lgan tarkibli birikmalar, xususan, izofa (qaratqichli birikma) konstruksiyalari alohida o'rin tutadi. Arab tili ichki flektiv (introflektiv) qurilishga ega bo'lgani bois, unda yangi mazmun nafaqat affiksalar, balki so'zlarning o'zaro sintaktik birikishi va artikllar tizimi orqali ham ifodalanadi[7]. Agglutinativ tabiatga ega bo'lgan eski o'zbek tili uchun bunday murakkab sintaktik qurilmalarni qabul qilishda leksikalizatsiya hodisasi kuzatiladi, ya'ni arab tilida ikki yoki undan ortiq komponentdan iborat bo'lgan erkin birikmalar o'zbek tilida morfologik jihatdan parchalanmaydigan, yagona leksik ma'no tashuvchi mustaqil birliklarga aylangan.

Ism + artikl + ism tipidagi birikmalar. Eski o'zbek tilida, ayniqsa ilmiy va diniy-falsafiy matnlarda ism + artikl (ul-/al-/il) + ism modelidagi o'zlashmalar nihoyatda faol qo'llangan. Bunday birikmalarning ikkinchi komponenti birinchisini aniqlab keladi va ko'pincha martaba, mansab yoki muayyan tushuncha nomini anglatadi. Alisher Navoiy asarlarida uchraydigan quyidagi misollar bu fikrni tasdiqlaydi: amirul-mo'minin (mo'minlar amiri) – xalifalik maqomini ifodalovchi yaxlit leksema; amirul-umar (amirlar amiri) – davlat boshqaruvidagi yuqori harbiy-ma'muriy unvon; shayxulislom – diniy rahnamo ma'nosidagi mustaqil atama; baytulloh – Allohning uyi – Ka'ba; baytul-ma'mur (obod uy – ko'kdagi Ka'ba); baytul-mol (xazina); baytul-lataf (buzuqxon) kabi birikmalar o'zbek tilida ichki sintaktik aloqasi yo'qolgan, tayyor nominativ birliklar sifatida

o'zlashgan. Aynul-kamol (kamol ko'zi); aynul-yaqin (chin ishonish) kabi birikmalar Navoiy ijodida tasavvufiy terminlar sifatida qotib qolgan bo'lsa, avsatun-nos (odamlarning o'rtamiyonasi) kabi birikmalar ijtimoiy toifani bildiruvchi so'z maqomini olgan.

Bularning bir qismini maxsus komponentli (zu-, sohib-, ahl-) birikmalar tashkil qiladi. Arabiy o'zlashmalar tarkibida muayyan xislat, narsa yoki holat egasini ifodalovchi komponentlar ishtirokidagi birikmalar leksik tizimda alohida qatlamni tashkil etadi.

Zu- (zi-) tarkibli birikmalar: Bu komponent "ega", "sohib" ma'nosini anglatib, murakkab sifatlar yasashga xizmat qiladi. Masalan, SHermuhammad Munis asarlarida qalamning uchi tilingani uchun unga nisbatan ishlatilgan zullisonayn (ikki til egasi) sifati iyhom san'ati asosida shakllangan mustaqil leksemdir. Shuningdek, zuljalol (buyuklik egasi – Alloh), zulfiqor (Teshib o'tuvchi – mashhur qilich nomi) kabi so'zlar o'zbek tilida morfologik tahlil qilinmaydigan yaxlit otlar hisoblanadi.

Sohib- tarkibli birikmalar. Bunday birikmalar shaxsning ijtimoiy maqomi yoki ma'naviy holatini ifodalaydi. Navoiy so'zligidagi sohibjamol, sohibkamol, sohibnazar kabi birliklar shular jumlasidandir. Sohibqiron atamasi Amir Temurga nisbatan ishlatiladigan mustaqil tarixiy terminga aylangan.

Sohibqiron so'zi arabcha ikki komponentdan iborat izofa (tarkibli birikma) konstruksiyasidir: sohib (صاحب) – ega, molik, hamroh; qiron (قِرَان) – astronomik termin bo'lib, ikki sayyoraning bir burjda to'qnashuvi yoki yaqinlashishini anglatadi.

Sharq munajjmlari va tarixchilarining qarashiga ko'ra, insonning tug'ilishi yoki taxtga o'tirishi qironi a'zam (Zuhul va Mushtariy sayyoralarning yaqinlashuvi) vaqtiga to'g'ri kelsa, bunday shaxs buyuk davlat va uzoq umr sohibi bo'lishiga ishonilgan. "Lug'atnoayi Dehxudo"da ta'kidlanishicha, bu termin Temuriylar davrigacha ko'proq vasfiy (sifatlash) ma'nosida ishlatilgan, keyinchalik esa atoqli ot maqomini olgan. Bu so'z eski o'zbek tilida shunchaki "ikki yulduz egasi" emas, balki oliy hukmronlik, ilohiy nusrat va siyosiy legitimlik timsoliga aylandi. Alisher Navoiy ijodida bu so'z ham dunyoviy hukmdorlar madhida, ham ma'naviy-tasavvufiy yuksaklikni ifodalashda faol qo'llangan. Munis Xorazmiyning "Firdavs ul-iqbol" asarida Xorazm xonlariga nisbatan Hazrat Sohibqiron sifati barqaror qo'llanilib, hatto ma'layni sohibqiron (sohibqironning taqasi/oyoq kiyimi) kabi birikmalar tarkibida leksikalizatsiyalashgan.

Sohibqiron so'zi arab tilidagi erkin sintaktik birikmadan o'zbek tilidagi mustaqil leksemaga aylanishning mumtoz namunasi. O'zbek tili tizimida u morfologik jihatdan parchalanmaydigan, yagona bir mazmuni anglatuvchi birlik sifatida qabul qilingan. Buning isboti sifatida ushbu so'zga turkiy ko'plik yoki egalik qo'shimchalarining bemalol qo'shilishini ko'rsatish mumkin.

ahl- tarkibli birikmalar. Muayyan toifa yoki guruh kishilarini anglatadi: Ahli ilm, ahli fazl, ahli'lloh (Allohga yaqin kishilar). Bu yerda ahl so'zi arab tilidagi sintaktik vazifasini yo'qotib, o'zbek tilida murakkab so'zning birinchi komponenti sifatida barqarorlashgan.

Tarkibli o'zlashmalarning eng o'ziga xos jihati – ular tarkibidagi arabcha ko'plik va ikkilik (tasniya) ko'rsatkichlarining o'zbek tilida morfema emas, balki so'zning ajralmas bo'lagi sifatida qabul qilinishidir. Masalan, arab tilida ikkita predmetni ifodalaydigan -ayn qo'shimchasi eski o'zbek tilida mustaqil so'z maqomini olgan birliklar tarkibida keladi. Kavnayn (ikki olam), bahrayn (ikki dengiz), nayyirayn (ikki yoritqich – Quyosh va Oy). Alisher Navoiyning "Muhokamatu-l-lug'atayn" (Ikki til muhokamasi) asari nomi bunga yorqin misoldir. Shuningdek, asfalassofilin (tubanlarning tubani) birikmasidagi so'filiyn so'zi arabchada

ko'plik va qaratqich kelishigida bo'lsa-da, o'zbek tilida u diniy-teologik tushuncha ("do'xaxning eng qa'ri") yoki majoziy ma'noda "qarilik"; "eng yoson joy" tushunchasini anglatuvchi yaxlit birlikdir.

Arab tilidagi predloglar (bi-, fi-, ba-, min-) turkiy tillardagi kelishiq va affiksial tizimning sintaktik vazifasini bajaradi. Biroq eski o'zbek tilida bu predloglar ishtirokidagi iboralar mustaqil ravish sifatida leksikalizatsiyalashgan: bil-qull (butunlay, batamom); biz-zarura (zarurat yuzasidan); fil-hol (shu zahoti), fil-voqe' (haqiqatan); minba'd (bundan keyin); favqulodda (odatdan tashqari); batnan ba'da batn (avloddan-avlodga, avlod osha) kabi.

Eski o'zbek tili leksik qatlamida arab tilidan o'zlashgan ism + artikl (ul-/al-) + ism tipidagi qurilmalar alohida o'rin tutadi. Arab tili morfologiyasida bunday birikmalar ikki mustaqil komponentning sintaktik aloqasi (izofayi lafziy) natijasida hosil bo'lsa, eski o'zbek tili tizimida ular ma'lum bir tushuncha, mansab yoki asar nomini anglatuvchi yaxlit leksik birlik (leksikalizatsiya) maqomini olgan.

Ushbu qolipdagi o'zlashmalarning eski o'zbek tiliga moslashishida arab tili artiklining (ال) talaffuz qonuniyatlari – qamariy va shamsiy tovushlar ta'siri saqlanib qolgan. Masalan, Alisher Navoiyning "Xamsa" turkumidagi birinchi dostoni nomi ushbu tipdagi birikmalarning yaqqol namunasi. Shoir dostonning xotima qismida asar nomining qo'yilish sababini quyidagicha izohlaydi:

Hayrati abror ko'rub zotini,

"Hayratul-abror" dedim otini[1].

Birikma birinchi komponent — hayrat (ajablanish), aniqlik artikli – ul- va ikkinchi komponent – abror (yaxshilar, pokiza kishilar) so'zlaridan tashkil topgan. Bu yerda ikkinchi komponentning bosh harfi "a" (alif) qamariy harf bo'lgani uchun artikldagi "l" tovushi saqlanib qolgan. Alisher Navoiy ushbu birikmani shunchaki nom sifatida emas, balki olam sirlarini anglab, ilohiy hikmatlardan lol qolgan orif insonlarning holatini ifodalovchi terminologik birlik sifatida leksikalizatsiyalashtirgan. Bu tipga "Maxzanul-asror", "Matlaul-anvor", "Tuhfatul-ahror", "Mahbul-qulub", "Mezonul-avzon" kabi juda ko'plab misollarni keltirish mumkin.

Mumtoz astronomiya va manbashunoslikda faol qo'llaniladigan falakiyot atamalaridan biri samtur-ra's سَمْتُ الرَّأْسِ birikmasidir. Ushbu istiloh ikki komponentdan: arabcha سمت (yo'nalish, tomon) va ra's (bosh) leksemalarining izofali birikuvidan hosil bo'lgan bo'lib, ilmiy adabiyotlarda osmon gumbazining eng yuqori nuqtasi – zenit ma'nosini ifodalaydi.

Arab tili leksikologiyasining mo'tabar manbalaridan biri hisoblangan "Mu'jamu-l-ma'oniyy al-jomi" المعجم الموعود

الجامع qomusida ushbu istilohga quyidagicha ilmiy ta'rif berilgan: "Samtur-ra's – falakiyot ilmida kuzatuvchining boshi ustida perpendikulyar (tik) ravishda joylashgan nuqtadir"[10].

Etimologik jihatdan tahlil qilinganda, mazkur birikmaning o'zagi bo'lgan سمت so'zi aslida "yo'l", "yo'nalish" va "qasd qilish" ma'nolarini anglatadi. Shunga ko'ra, samtur-ra's birikmasining semantik kalkasi "bosh tomon yo'nalishi" yoki "bosh ustidagi yo'l" mazmunini beradi. Ilmiy kontekstda bu tushuncha kuzatuvchi turgan nuqtadan osmonga qarab o'tkazilgan tik chiziqning (vertikal) osmon sferasi bilan kesishgan yuqori nuqtasiga nisbatan ishlatiladi.

Quyosiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, badiiy matnlarda va she'riyatda ushbu o'zakdan yasalgan so'zlar (masalan, somin – yuksak, sama – yuksalmoq) ko'chma ma'noda "oliylik", "ulug'vorlik" va "yuksaklik"ni ifodalash uchun ham xizmat qilgan. Biroq qat'iy ilmiy terminologiyada samtur-ra's faqat astronomik koordinata tizimidagi zenit nuqtasini ifodalashga ixtisoslashgandir.

Xulosa va takliflar. Arabiy izofa konstruksiyalarining eski o'zbek tiliga o'zlashishi shunchaki mexanik jarayon bo'lmay, balki murakkab leksik-semantik transformatsiyani aks ettiradi. Ikki va undan ortiq komponentli birikmalar o'zbek tili muhitida grammatik mustaqilligini yo'qotib, yagona tushunchani ifodalovchi yaxlit leksemalarga aylangan. Bu jarayon eski o'zbek tilining leksik tarkibini boyitish bilan birga, ilmiy, diniy va badiiy tafakkurning ifoda imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilgan. Sohibqiron, "Hayratul-abror", samtur-ra's kabi misollar izofali birikmalarning terminologik barqarorlashuvi va yangi semantik maqom kasb etishini yaqqol ko'rsatadi.

Arabiy izofa konstruksiyalarining eski o'zbek tiliga o'zlashuvi oddiy leksik qabul jarayoni emas, balki murakkab struktur-semantik transformatsiya natijasidir. Arab tilida erkin sintaktik birikma sifatida shakllangan ism + artikl + ism tipidagi qurilmalar turkiy muhitda grammatik mustaqilligini yo'qotib, yagona nominativ ma'no anglatuvchi mustaqil leksemalarga aylangan.

Demak, arabiy tarkibli birikmalar eski o'zbek tilining ilmiy, diniy va badiiy uslubini boyitgan, abstrakt tushunchalarni ifodalash imkoniyatini kengaytirgan va tilning nominativ salohiyatini oshirgan. Ushbu jarayon til kontaktlari natijasida yuzaga keladigan leksik-semantik integratsiyaning klassik namunasi sifatida baholanishi mumkin. Natijada, izofa konstruksiyalarining o'zlashuvi eski o'zbek tili leksik qatlamining shakllanishida muhim omil bo'lib, u til tarixining struktur va semantik taraqqiyot bosqichlarini yoritishda muhim ilmiy manba vazifasini bajaradi.

ADABIYOTLAR

1. Алишер Навоий. Хайратул-аброр. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – Б. 262
2. Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати: 4 томлик Э.И.Фозилов таҳрири остида. Т. 1. / Таҳрир хайъати: А. Н. Кононов ва бошқ. Т., «Фан», 1983. – Б. 656
3. Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати: 4 томлик Э.И.Фозилов таҳрири остида. Т. 3. / Таҳрир хайъати: А. Н. Кононов ва бошқ. Т., «Фан», 1984. – Б. 624
4. Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати: 4 томлик Э.И.Фозилов таҳрири остида. Т. 4. / Таҳрир хайъати: А. Н. Кононов ва бошқ. Т., «Фан», 1985. – Б. 636
5. Алишер Навоий асарларининг изоҳли луғати / М.Абдуқадир. – Тошкент: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2018. – 560 б.
6. Фозилов Э.И. Алишер Навоий асарлари луғати: К.1/Э.И.Фозилов. – Т.: – Т.: "Niso paligraf, 2013. – Б. 1008
7. Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. – М.: Восточная литература, 2001. – С. 585
8. Муҳаммад Ризо Огаҳий. Асарлар. 2-жилд. 1-китоб. "Фирдавсул-иқбол" Нашрга тайёрловчилар: И.Бекчонов, Н.Полвонов. – Тошкент: "Sharq" нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси бош таҳририяти,
9. Mu'jamu-l-ma'oniyy al-jomi' (Arabcha-arabcha universal izohli lug'at).
10. Maqola: «الرأس سمت». Elektron manba: almaany.com.